

RECHTSGESCHIEDENIS

AAK20096266

C.J.H. Jansen

Vanaf de eerste helft van de 16^e eeuw zijn er twee richtingen te onderscheiden in de universitaire traditie van de beoefening van het Romeinse recht, de *mos italicus* en de *mos gallicus*. Een scherpe scheiding is niet maken, omdat juristen uit de ene richting voortbouwden op werk van juristen uit de andere richting en *vice versa*. Zij schreven over dezelfde juridische problemen, zij maakten over en weer gebruik van elkaars resultaten, et cetera. Kort door de bocht gezegd was de *mos italicus*, de traditionele of Italiaanse wijze van bestudering van het Romeinse recht, a-historisch, teleologisch (naar de strekking van de Romeinsrechtelijke bepalingen) en gericht op het actuele gebruik van de Digesten in de rechtspraktijk. De *mos gallicus*, de Franse of humanistische methode van beoefening van het Romeinse recht, was historisch en streefde naar het herstel van het Romeinse recht, zoals het in een bepaalde periode van de Romeinse geschiedenis had gegolden. Kenmerkend voor de humanistische methode waren de bestudering en eventueel de verbetering van uit de oudheid overgeleverde teksten van het Romeinse recht aan de hand van nieuwe bronnen (juridische en niet-juridische handschriften, potscherven, munten, e.d.) en de hulpmiddelen van de filologie (de wetenschap die zich bezighoudt met de verklaring van de taal in samenhang met zijn cultuur), de oude geschiedenis, de antieke filosofie, de chronologie, de archeologie, de geografie, etc. (zie over de *mos gallicus*: G.C.J.J. van den Bergh, *Die holländische elegante Schule. Ein Beitrag zur Geschichte von Humanismus und Rechtswissenschaft in den Niederlanden 1500-1800*, Frankfurt am Main 2002).

Beide richtingen, *mos italicus* en *mos gallicus*, waren in alle Europese landen aan te treffen, zo ook aan Duitse universiteiten. Joost Pikkemaat heeft in zijn op 6 april 2009 te Nijmegen verdedigde proefschrift, getiteld *Viglius van Aytta als hoogleraar te Ingolstadt*, getracht aan de hand van diens college-aantekeningen uit te zoeken op welke manier een humanistisch gevormde geleerde omging met de op verplicht traditionele (Italiaanse) wijze te behandelen leerstof. Het volgen van de Italiaanse methode was namelijk in het juridische onderwijs van Ingolstadt voorgeschreven. Letterlijk luidt Pikkemaats onderzoeksvraag (p. 24): 'Heeft zijn geverseerdheid in het juridisch humanisme Viglius aanleiding gegeven op een andere manier met de stof om te gaan (in uiterlijke zin) en heeft dit ook consequenties voor de inhoudelijke opvatting omtrent de doctrinaire standpunten?'

Wie is Viglius (roepnaam Wieger of Wigle) van Aytta (1507-1577)? Hij was afkomstig uit Friesland. Hij staat ook bekend onder de Latijnse naam Viglius Zuichemus (ab Aytta). Zijn eerste academische onderricht kreeg hij vanaf 1522 in Leuven aan het befaamde *Collegium trilingue*, een broedplaats van humanistische geleerden. Hij raakte er vertrouwd met het Hebreeuws, het Latijn en het Grieks. Vanaf 1524 studeerde hij er aan de rechtenfaculteit. In 1526 verkaste hij naar Frankrijk. In Bourges raakte Viglius onder de bekoring van

een van de coryfeeën van de humanistische richting, de Italiaan (!) Andreas Alciatus (1492-1550). Viglius werd diens assistent. In 1531 gaf hij als Alciatus' plaatsvervanger zijn eerste colleges. In hetzelfde jaar raakte hij bevriend met wellicht Nederlands grootste humanist Desiderius Erasmus (ca. 1466-1536). Gedurende het jaar 1532 was Viglius hoogleraar te Padua. Daarna ging het snel met zijn carrière. Hij was van 1535 tot 1537 assessor voor de Bourgondische Nederlanden in het Rijkskamergerecht te Spiers (de hoogste rechter van het Rooms-Duitse keizerrijk). Hij bouwde onderwijl gestaag voort aan zijn wetenschappelijke oeuvre. Dat leidde in 1537 tot een benoeming als hoogleraar te Ingolstadt. Hij verliet vijf jaren later, in 1542, zijn wetenschappelijke ambt voor een positie in de Geheime Raad van Mechelen. In 1543 volgde de benoeming tot lid van de Grote Raad van Mechelen, de hoogste rechter in de Nederlanden. Niet voor lang echter: nog in hetzelfde jaar keerde hij terug naar de Geheime Raad, waarvan hij in 1549 de president werd. In 1554 werd Viglius benoemd tot president van de Raad van State. Hij was daarmee een van de vertrouwelingen van Keizer Karel V geworden. Hij zou later ook diens zoon Philips II bijstaan. Viglius' leven eindigde in mineur. Kort voor zijn dood bracht hij zelfs enige tijd in gevangenschap door. Viglius wordt in de moderne literatuur beschouwd als een groot jurist en staatsman. Hij bereikte Europese vermaardheid.

Pikkemaat heeft voor zijn onderzoek gebruik kunnen maken van door Viglius zelf gemaakte college-aantekeningen. Zij worden bewaard in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel. De tekst ervan is integraal opgenomen in zijn proefschrift. Vier thema's komen ter sprake: het vereiste van de geldige titel bij de eigendomsoverdracht, de schenking onder voorwaarde, de verhoudingen tussen wet, ongeschreven recht en billijkheid en het conflict tussen de woorden van de wet en de bedoeling van het geschreven recht bij de uitleg van wettelijke voorschriften (waarbij overigens opnieuw de billijkheid een belangrijke plaats inneemt). Op basis van het behandelde naar aanleiding van deze thema's concludeert Pikkemaat (p. 257 e.v. van proefschrift) dat het onderwijs van Viglius beantwoordde aan de eisen van de *mos italicus*. De *glossa ordinaria* (de standaardglosse) vormde het uitgangspunt bij de behandeling van iedere Romeinsrechtelijke tekst. Ook de gekozen thema's pasten binnen het gangbare collegeschema. Binnen dit traditionele kader echter besteedde Viglius aandacht aan het werk van humanistische juristen, in het bijzonder aan dat van zijn leermeester Alciatus. Overigens week hij – dat weer wel volgens Pikkemaat – opvallend vaak af van diens meningen en volgde hij de traditionele leer. De werkwijze van Viglius in het onderwijs kende duidelijk humanistische karaktertrekken: hij maakte bijvoorbeeld regelmatig gebruik van klassieke (al dan niet) juridische auteurs. Van een breuk met de *mos italicus* is in zijn lessen echter geen sprake.

Hopelijk komt uit mijn korte weergave van de inhoud van Pikkemaats proefschrift naar voren, dat hij een mooi boek heeft geschreven. Het is voor iedere geïnteresseerde in de universiteitsgeschiedenis de moeite waard om te lezen. En welke moderne student in de rechten is er niet geïnteresseerd in de geschiedenis van het universitaire onderwijs?